

УДК 93:339.37:65.012»18/19» (477.75)

ВНУТРІШНЯ ТОРГІВЛЯ В КРИМУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА КОНТРОЛЮ

Сєрова К. Д.

*Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Сімферополь, Україна
E-mail: ke-rina_history@mail.ru*

Розглядаються питання організації функціонування об'єктів постійної торгівлі в Криму. Охарактеризовано законодавство Російської імперії, а також постанови органів місцевого врядування, що регламентували підприємницьку діяльність на півострові в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Досліджено механізм контролювання торгового процесу в містах Криму.

Ключові слова: Крим, внутрішня торгівля, торговельне законодавство, організація підприємницької діяльності, контролювання торгового процесу.

Ефективність внутрішньої торгівлі, як і будь-якої системи, залежала від злагодженої роботи механізму організації та контролювання процесу. Вільний ринок, який активно розширювався після проведення реформ у другій половині ХІХ ст., проявляв себе як живий організм, якому були чужі елементи планування. Однак без єдиних правил і стандартів подальший розвиток торгівлі був неможливим. Тому, основні обмеження і орієнтири для розвитку внутрішньої торгівлі були закладені в законодавчій сфері, «торговое право и коммерческий процесс явились теми правовыми институтами, через которые в общее законодательство вводились новые принципы, обусловленные рыночными отношениями и идеями естественных прав человека» [1, с.5].

Незважаючи на активну модернізацію законодавства Російської імперії в другій половині ХІХ ст. особливій системи торгового права в державі не існувало, були лише окремі торгові закони [2, с. 18]. Структурні елементи дореволюційного торгового права містяться в окремих торговельних і цивільних законах, а також у торговельних звичаях. В рамках даного дослідження позначимо основні закони і норми, що регулювали торгові відносини і підприємницьку діяльність на півострові в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

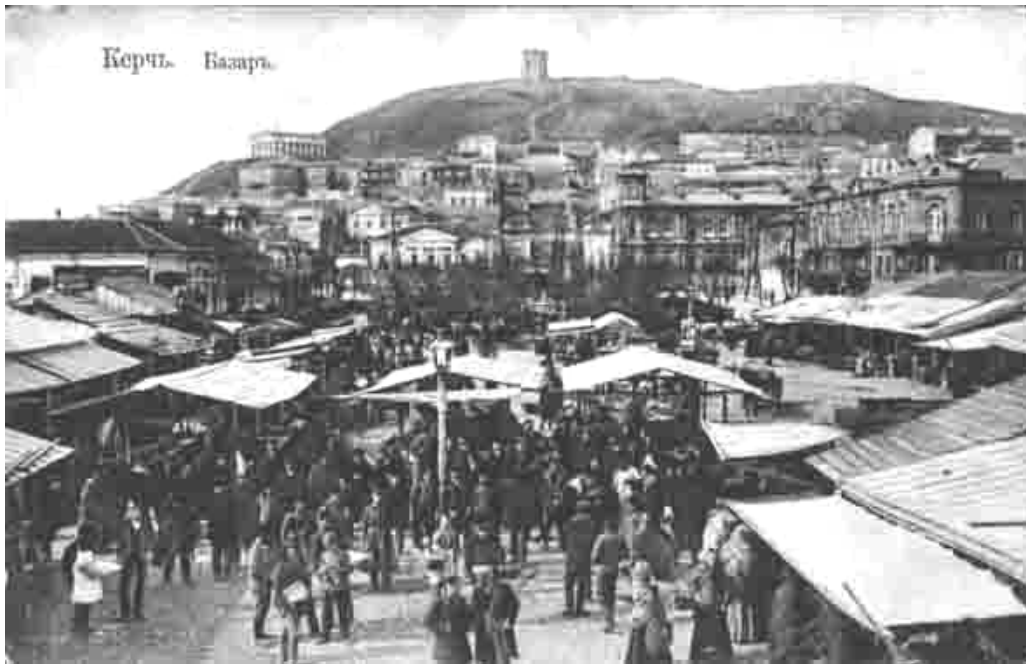
Перші дослідження, що висвітлюють організаційно-регулюючу систему дореволюційної внутрішньої торгівлі з'явилися в радянські часи [3]. Засновником вивчення різноманітних аспектів функціонування внутрішнього ринку України в українській історіографії по праву вважається І. О. Гуржій [4]. Більш детально особливості торгового процесу вивчав Б. А. Кругляк. Дослідник одним з перших проаналізував функціонування об'єктів стаціонарної торгівлі України на рубежі ХІХ – ХХ ст. [5]. У сучасній українській історіографії окремі аспекти організації торгівлі в містах та регіонах України вивчаються А. Скидановою [6], Г. А. Гарбаром [7] та інш. [8]. Найбільш широко регулюючий механізм внутрішньої торгівлі на прикладі м. Києва представлений у працях І. О. Гуржій [9]. Окремі питання організаційної діяльності

торгового процесу в Криму на рубежі XIX – XX ст. вивчали дослідники Д. Ю. Аверіна-Лугова [10] та В. В. Бойко [11]. Відсутність праць, що висвітлюють цілісність організаційно-регулюючого механізму торговельної діяльності на півострові, зумовлює актуальність даного дослідження.

Серед законодавчих джерел торговельної діяльності на першому місці розташовується «Статут Торговий» складений в 1857 р. і доповнений в 1903 р. [12]. Статут висвітлює питання функціонування біржової і ярмаркової торгівлі, діяльності товарних складів, а також визначає механізм самостійного розвитку торгівлі шляхом з'їздів представників промисловості, біржової торгівлі і торгового посередництва. Норми, що регулювали заснування та функціонування організацій, що сприяли торгівій справі: громадських банків, товариств взаємного кредиту, ломбардів, міняльних крамниць, містяться в «Статуті кредитному» [13]. Статут судочинства торгового містив норми судоустрою по комерційних справах, а також положення про неспроможність купців [14]. Основним законом, що регламентував вільне переміщення продукції в імперії, був «Статут про забезпечення народного продовольства» [15, с. 234], що пройшов кілька редакцій. Торгові норми містять у собі «Питний статут» 1861 р. [16], положення про казенний продаж спиртних напоїв [17], а також положення про трактирний промисел [18]. Дані акти регламентували функціонування трактирного промислу і продажу спиртного в імперії.

Одним з основних документів торгового права наприкінці XIX ст. стало Положення про державний промисловий податок прийняте 8 червня 1898 р. [19]. Під дію закону потрапила діяльність торгових і промислових підприємств, а також індивідуальна підприємницька діяльність, що дозволило значно збільшити збори для казни. Особливість податку полягала в тому, що він визначався за видом торгівлі (дріб'язкова, роздрібна, оптова), кількості робітників і приміщень. Недоліком закону 1898 р. була його складність, що викликало «при его применении на практике немало затруднений не только для плательщиков налогов, но и для податного надзора, равно как и для контрольных учреждений, на которых лежит проверка промыслового дохода» [20, с.9.].

Законодавство Російської імперії визначало загальний напрям розвитку торговельної сфери держави. Безпосередньою ж організацією і регулюванням торгового процесу займалися органи місцевого врядування, поліція, а також Казенна палата губернії. Органи місцевого врядування після введення Городового положення були наділені прерогативою видання постанов, що відносяться до галузі торгового права. Думи і управи зобов'язані були сприяти розвитку місцевої торгівлі і промисловості, влаштовувати ринки і базари, підтримувати кредитні установи, забезпечувати нагляд за правильним виробництвом торгівлі. Думи складали обов'язкові постанови, що регламентували торгові дії в місті. До них відносилися постанови про санітарні норми, внутрішній розпорядок на ярмарках, ринках і базарах, про час відкриття та закриття торгових і промислових закладів у святкові дні, про нормальний відпочинок службовців торгових закладів, торгівлю міцними напоями, збереження порядку в публічних місцях. Таким чином, міські думи й управи визначали норми функціонування і порядок проведення торгівлі в конкретному місті.

Керчь. Базар на Предтеченской площади. Фотооткрытка начала ХХ в.

Географія розташування об'єктів постійної торгівлі в місті була своєрідна. Магази́ни і крамниці з відома поліцейських чинів могли засновуватися у всіх частинах міста, хоча розташовувалися переважно на центральних вулицях (Салгірна та Пушкінська в Сімферополі, Набережна в Ялті, Воронцовська та Магістратська у Керчі; Нахімовський проспект та Велика Морська в Севастополі). Трактирні і питні заклади могли відкриватися тільки в центральних районах, внаслідок того, що поліція повинна була постійно спостерігати за порядком і благочинням в них. Органи міського врядування видавали спеціальні постанови, які регламентували місця відкриття тих чи інших об'єктів стаціонарної торгівлі в місті [21]. Ринки найчастіше розташовувалися в центрі міста. У губерньській столиці торгова площа знаходилася між вулицями Салгірною та Севастопольською, в безпосередній близькості до Олександрівського собору. У Керчі п'ять торгових площ: Привізна, Магістратська, Таманська, Предтеченська і Босфорська, були зручно розташовані по всьому місту [22]. Торгівля свіжим хлібом, молоком та іншими швидкопсувними продуктами могла здійснюватися по всьому місту. Виняток становили лише склади дров, вугілля і нафтових продуктів, які було заборонено влаштовувати поруч з житловими будівлями, тому вони були винесені на околиці міста. Загалом, торгово-економічне життя зосереджувалося в центрі міста.

Торговельні заклади півострова мали чітко регламентований час роботи. До кінця ХІХ ст. у всіх містах півострова діяли «Обов'язкові постанови про час відкриття та закриття торговельних закладів у недільні, святкові, дванадцяті та високоурочисті дні». Положення зводились до обмеження торгівлі в основні церковні свята, а також у високоурочисті дні: «восшествие на престол, коронация, тезоименитство, рождение»

[23] правлячого монарха. Торговельні заклади «за исключением аптек, пекарен, мясных и других помещений, в которых производится торговля исключительно съестными припасами и кормом для скота» [24] працювали за скороченим графіком. Години роботи в урочисті дні та церковні свята варіювалися в різних містах. Наприклад, в Ялті торговельні заклади в святкові дні працювали з дванадцятої до третьої години пополудні, в Карасубазарі – з полудня до шістнадцятої години [25]. Графік роботи торговельних закладів був пов'язаний з урочистими літургіями, що проводилися в ці дні. На особливості роботи торговельних закладів впливали й етнічні традиції місцевого населення. У Бахчисараї «в виду резко преобладающего мусульманского населения <...> торговые заведения по пятницам закрываются с 11 часов утра до 1 часа пополудни (в продолжение 3-х часов)» [26] для можливості здійснення колективної молитви джума-намаз у святковий для мусульман день – п'ятницю. В цілому торговельні заклади могли працювати не більше дванадцяти годин на добу.

Самим масштабним об'єктом постійної торгівлі міста був ринок. Ринкова торгівля здійснювалася щодня з обов'язковим придбанням торгових документів на кожен різновид комерційної діяльності. Торговельна діяльність на міських ринках регламентувалася особливими положеннями. Правила включали в себе статті про спеціалізацію торгівлі, санітарні норми для ринкових площ, місць і торговців, заборону скупки товарів до закінчення базарного часу, страйків з метою підвищення або зниження цін на товари, а також заборону «продавать на базаре не зрелые гнилые фрукты и другие овощи и съестные припасы, которые по удостоверению врача окажутся вредными к употреблению в пищу» [27, арк. 4].

Міським ринкам була властива своєрідна організація торгівлі: торговельні приміщення та товари «устанавливаются правильными рядами, придерживаясь, на сколько возможно, однородности предметов в каждом из рядов и не загромождая свободного доступа ко всякому отдельному предмету» [28]. На ринку Сімферополя в середині 70-х рр. XIX ст. існували бакалійний, борошняний, м'ясний, іконно-посудний, галантерейний, залізно-скобяний, мармурово-вапняний, башмачний, тютюновий, фруктовий, рибний, хлібний, старо-залізний ряди, а також тимчасові лісові склади, столики з дріб'язковою торгівлею, будки та ларі із зеленню та їстівними припасами [29, арк. 12–18]. На ринку Севастополя в 1898 р. обов'язковими постановами були розмежовані і визначені місця для продажу окремих груп товарів. Між будівлею міського ринку і Народним театром могли продаватися фрукти, зелень, птиця і вина; для продажу деревного вугілля, сіна, соломи та подібних товарів, відводилося місце на сінній площі з правого боку шосе [30, арк. 3].

На початку XX ст. думи міст Криму ухвалили однаковий блок обов'язкових постанов, спрямованих на систематизацію торгових норм і заборону продажу товарів низької якості. Особлива увага приділялася правилам реалізації життєво необхідних продуктів харчування: хліба, м'яса, риби, молока. На початку XX ст. загроза епідемії залишалася досить актуальною, тому для торгуючих на міських товчучках товарами других рук була видана «Постанова про заборону продажу вживаного плаття і білизни, без законного посвідчення про те, що воно було піддано належній дезинфекції» [31]. У Севастополі всі жителі, що займалися скупкою та продажем старих речей, повинні були носити встановлений знак з номером та підписом «лахмітник» і

Керчь. Рыбная набережная и пристань. Фото начала ХХ в.

мати дозвіл від управи на виробництво даного промислу [32]. Лахмітникам було заборонено входити в будинки без дозволу власників, продавати ношений товар вони мали право виключно на товкучці.

Спостереження за правильним виробництвом торгівлі було покладено на органи місцевого врядування. У великих населених пунктах, де «исполнение этих обязанностей затруднительно для одних только членов дум» [33, с. 171], вибиралася спеціальна торговельна депутація. Торгові депутації склалися з трьох – семи членів, за вибором місцевих підприємців. Члени торгової депутації обиралися на три роки з осіб що «заслуживают особливую доверу». Торгові депутати здійснювали нагляд за торгівлею, мали право безперешкодного доступу у всі торгові та промислові підприємства, складали письмові звіти для Казенної палати. У разі чинення опору або відмови у відвідуванні особам, що проводили перевірку торговельних закладів, на власника накладався штраф. Незалежно від постійного нагляду за торгівлею, один раз на рік проводилася генеральна перевірка всіх торгових і промислових закладів міста або повіту. У населені пункти для нагляду за правильним виробництвом перевірки присилалися чиновники казенних палат. Про кожний об'єкт торгівлі або промислу збирався однаковий блок інформації та вписувався в журнал генеральних перевірок. Після оформлення журналу, його копія відсилалася в Казенну палату.

За ринковою торгівлею також здійснювався особливий нагляд. Щоденний контроль процесу торгівлі на міських ринках здійснював базарний доглядач або староста. Основними функціями базарного доглядача були: спостереження за тим, щоб місця на торгових площах не займалися самовільно без дозвільних паперів управи; перевірка квитанцій про сплату орендної вартості торгового місця, запобігання оптової скупки товарів до дозволеного часу, контроль наповнюваності торгової площі та її саніта-

рного стану. У разі виявлення невідповідності правилам торгівлі доглядач доповідав торговому депутату даної ділянки про порушення. Базарним старостам було заборонено користуватися службовим становищем: займатися торгівлею або скупкою привезених товарів. За порушення, недбале виконання або ухилення від обов'язків базарний доглядач піддавався відрахуванню з платні від 50 коп. до 5 рублів за кожне порушення. Всього ж базарний доглядач отримував від управи до 180 рублів на рік [34, арк. 12–13]. З 1861 р. крім членів базарної комісії і поліцейських чинів, що стежили за благочинням, для контролю за правилами торгівлі призначався один з членів міської думи [35, арк. 4]. У 1869 р. земства одержали повноваження нагляду за правильним ходом торгівлі в містах і селищах, з метою, щоб «производство торговли и промыслов не было допускаемо без взятия торгующими надлежащих документов с уплатою следующих по закону пошлин, а в том числе и в пользу земства» [36, арк. 1], а також за «употреблением правильных мер, весов, расчетов и т. п.» [37].

Незважаючи на такий посилений контроль з боку місцевого врядування, ринкова торгівля мала ряд недоліків. Першорядною проблемою для торгових площ було забезпечення санітарного стану, «на здешней базарной площади [Сімферополь] множество балаганов расположено в совершенном беспорядке, так что в некоторых местах невозможно между ними пройти <...> в округе оных чрезвычайно много накопилось разной нечистоты, которая может иметь влияние на заражение воздуха» [38, арк. 1]. Розвитку ринкової торгівлі перешкоджала діяльність перекупників. Ціни на предмети були вільними. Міські управи встановлювали ціни лише на важливі життєві товари: хліб, м'ясо, рибу. Ціни на інші товари найчастіше не відповідали їх дійсної собівартості. Це було пов'язано з існуванням цілої армії перекупників: куркулів і матробасів (матрібази), баришників, шибайв, гуртівників у багатьох містах півострова. Заходи для боротьби з перекупкою товарів приймалися на місцевому рівні. «Обов'язкові постанови про обмеження часу оптової купівлі життєвих продуктів» діяли в багатьох містах півострова. Згідно з даними постановами «в базарные дни <...> и накануне этих дней <...> продажа продуктов, привозимых сельскими хозяевами, должна производиться только розничная для потребителей; всякая закупка этих продуктов в означенное время для перепродажи воспрещается» [39]. У 1881 р. Керч-Єнікальська управа прийняла обов'язкові постанови «Про припинення в м. Керчі куркульства», згідно з якими була заборонена оптова та роздрібна купівля товарів першої необхідності в будні всім, хто торгує в місті (на площах і в крамницях, перекупникам і куркулям) зі світанку і до 11-ї години ранку, як у самому місті, так і за його межею [40].

Таким чином, організаційний механізм внутрішньої торгівлі в Криму складався з кількох рівнів: державного, на якому задавався загальний вектор розвитку торговельно-економічного життя держави, і місцевого, де визначалися основні особливості і координати функціонування торгівлі в конкретному місті. Регулювання та спостереження за правильним ходом торгового процесу здійснювалося безпосередньо на місцях за допомогою злагодженої роботи базарних наглядачів, поліцейських чинів, торгової депутації і членів управ. Отже, у другій половині XIX – на початку XX ст. організаційно-контролюючий апарат, збалансовано виконував функції регулювання комерційного процесу в Криму.

Список використаних джерел та літератури

1. Архипов И. В. Модернизация торгового права и коммерческого процесса России в XIX – начале XX вв. : дисс. докт юрид наук / И. В. Архипов. – Саратов, 2000. – 463 с.
2. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права / Г. Ф. Шершеневич. – М. : Московское научное издательство, 1919. – 376 с.
3. Авдаков Ю. К. Городская торговля России в начале XX столетия : автореф. дис. ... канд. ист. наук / Ю. К. Авдаков. – М., 1950. – 25 с.; Половников А. П. Торговля в старой России / А. П. Половников. – М., 1958. – 100 с.
4. Гуржій І. О. Україна в системі всеросійського ринку 60–90-х рр. ХІХ ст. / І. О. Гуржій. – К., 1968. – 189 с.
5. Кругляк Б. А. Внутренняя торговля в России в конце XIX – начале XX века : на материалах Украины / Б. А. Кругляк. – Самара, 1992. – 191 с.; Його ж. Развитие внутренней торговли на Украине в 60–90-х гг. XIX в. : дис. ... канд. ист. наук / Кругляк Борис Абрамович. – Житомир, 1975. – 208 с.; Його ж. Роль постійної торгівлі у розвитку капіталізму на Україні (60–90-ті роки ХІХ ст.) / Б. А. Кругляк // Історія нар. госп. та екон. думки УРСР. – 1983. – Вип.17. – С.55–65.
6. Скиданова А. Економіко-правові умови розвитку стаціонарної торгівлі у Харківській губернії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / А. Скиданова // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 11. – С. 241–250; Її ж. Магазинна торгівля Харкова (30-ті – 50-ті рр. ХІХ ст.) / А. Скиданова // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 8. – С. 203–213; Її ж. Розвиток крамничної мережі Харківської губернії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / А. Скиданова // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 10. – С. 150–160; Її ж. В. Розвиток стаціонарної торгівлі у Харківській губернії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) : дис. ... канд. ист. наук / А. Скиданова ; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2010. – 261 с.
7. Гарбар Г. А. Готелі дореволюційного Миколаєва : проблеми атрибуції / Г. А. Гарбар // Історичний архів : наук. студії. – 2009. – Вип. 3. – С. 36–39; Його ж. Заклади розміщення м. Миколаєва як складова інституту гостинності (кінець ХІХ – початок ХХ століття) / Г. А. Гарбар // Гілея : зб. наук. ст. – 2007. – Вип. 7. – С.237–241; Його ж. Сфера гостинності м. Миколаєва в останній третині ХІХ на початку ХХ ст. : заклади харчування / Г. А. Гарбар // Наук. пр. істор. ф-ту Запор. Держ. ун-ту. – Запоріжжя. – 2006. – Вип. ХХ. – С. 79–84; Його ж. Сфера гостинності м. Миколаєва : стан закладів розміщення (кінець ХІХ – поч.ХХст.) / Г. А. Гарбар // Гілея : зб. наук. статей. – 2009. – Вип. 20. – С.50–55.
8. Довжук І. Внутрішня торгівля Наддніпрянської України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / І. Довжук // Наукові записки з української історії. – 2006. – Вип. 18. – С. 36–48; Конончук Д. Торговля в Ніжині : історія і сучасність / Д. Конончук, І. Конончук // Ніжинська старовина. – 2008. – Вип. 8 (11). – С. 47–57; Москалюк М. Внутрішня торгівля в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / М. Москалюк // Київська старовина. – 2007. – № 4. – С. 63–73; Чорний Д. М. Торговля в Харкові на початку ХХ ст. / Д. М. Чорний // УІЖ. – 2005. – №5. – С.53–59.
9. Гуржій І. О. Влада й основні організаційні заходи в галузі торгівлі м. Києва ХІХ ст. / І. О. Гуржій // Проблеми історії ХІХ – початку ХХ ст. – 2009. – № 16. – С.38–51.
10. Аверіна-Лугова Д. Ю. Крим наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. : міська повсякденність : автореф. дис. ... канд. ист. наук / Д. Ю. Аверіна-Лугова ; Запорізь. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.
11. Бойко В. В. Розвиток внутрішньої торгівлі у містах Таврійської губернії у другій половині ХІХ ст. [Електронний ресурс] / В. В. Бойко // Таврійські студії. – 2012. – № 2. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tavst/2012_2/pdf/9.pdf. Перевірено 1.12.2012.
12. Устав Торговый : О торговых установлениях : о биржах и ярмарках // Свод Законов Российской Империи (далее СЗРИ) : в 13 т. / под ред. А. А. Добровольского ; сост. Н. Е. Озерецковский, П. С. Цыпкин. – СПб., 1913. – Т.11. – Ч.2. – Стб. 2101–2332.
13. Устав Кредитный [Электронный ресурс] // ПСЗРИ : издание неофициальное / под ред. Г. Г. Савича. – СПб., 1904. – Т. ХІ. – Ч. 2. – Режим доступу : http://www.hist.msu.ru/Banks/law/ust_kr/ust_kr.htm. Перевірено 1.12.2012.
14. Устав Судопроизводства Торгового // СЗРИ : в 13 т. / под ред. А. А. Добровольского. – СПб., 1913. – Т. 1. – Ч. 2. – Стб. 2332–2394.
15. Устав об обеспечении народного продовольствия // Сборник правил по обеспечению народного продовольствия / сост. Г. Г. Савич. – СПб. : тип. МВД, 1900. – Вип. 1.

16. Устав о питейном сборе. – СПб., 1867. – 123 с.
17. Высочайше утвержденное положение о казенной продаже питей // ПСЗРИ : собр. 3. – СПб., 1898. – Т.14. (1894). – С.404–410.
18. Высочайше утвержденное положение о трактирном промысле // ПСЗРИ : собр. 3. – СПб., 1897. – Т.13 : 1893. – С. 404–410; Положение о трактирных заведениях 1861 // Таврические губернские ведомости (далі ТГВ). – 1861. – № 43. – Приложение;
19. Устав о прямых налогах // СЗРИ. – 1912. – Т. 5. – С.35–273.
20. Государственный промысловый налог. Сборник узаконений, правил, форм, инструкций, циркуляров и разъяснений Министерства финансов, с законодательными мотивами, алфавитными указателями, дополнениями и изменениями по 1 января 1902 г. / сост. В. Сакович. – СПб., 1902.
21. Расписание местностей в г. Симферополе в коих заведения трактирного промысла вовсе не допускаются // Справочная книга по г. Симферополю 1911 г. / Симферопольское городское управление. – Симферополь : Типография Г. М. Энгеля и Ф. Т. Коршунова, 1911. – С.16–17.
22. Державний архів в АРК (далі ДААРК), ф. 455 : Керч-Єнікольська управа, оп 1, спр. 415 : О внутреннем распорядке торговли на городских площадях. – 1878. – 17 арк.
23. Обязательные постановления, составленные Ялтинской думой о времени открытия и закрытия торговых и промышленных заведений в г. Ялте // ТГВ. – 1902. – № 48. – 5 дек. – С. 413.
24. Там само.
25. Обязательные постановления, составленные Карасубазарскою городскою думою в заседании 31 октября 1902 г. для жителей г. Карасубазара о времени открытия и закрытия торговых заведений в праздничные, воскресные и высокаторжественные дни // ТГВ. – 1902. – № 50. – 19 дек. – С. 424.
26. Обязательные постановления, составленные Бахчисарайскою городскою думою в заседании 31 января 1907 г. о нормальном отдыхе служащих в торговых заведениях, складах, конторах и ремесленных заведениях г. Бахчисарая // ТГВ. – 1907. – № 16. – 22 февр. – С. 66.
27. ДААРК, ф. 522 : Ялтинська міська управа, оп. 1, спр. 120 : Правила о порядке торговли на базаре и инструкция об обязанностях базарного старосты. – 1874. – 28 арк.
28. Там само, арк.6.
29. ДААРК, ф. 63 : Симферопольська міська управа, оп. 1, спр. 30 : Дело о временных балаганах устроенных на базарной площади. – 1874. – 95 арк.
30. ДААРК, ф. 681 : Євпаторійська міська управа, оп. 1, спр. 734 : Дело об издании обязательных постановлений относительно установления платы за места, занимаемые на площадях. – 1898. – 5 арк.
31. Обязательные постановления для жителей Алушты с упрощенным управлением о воспрещении продажи бывшего в употреблении платья и белья // ТГВ. – 1905. – № 31. – 26 апр. – С. 133.
32. Обязательные постановления о разносной и развозной торговле в гор. Севастополе // ТГВ. – 1911. – № 94. – 2 дек. – С. 375.
33. Высочайше утвержденное положение о пошлинах за право торговли и других промыслов // ПСЗРИ : собр. 2. – СПб., 1867. – Т.40. – отд. 1.
34. ДААРК, ф. 455: Керч-Єнікольська управа, оп. 1, спр. 153 : Об утверждении инструкции базарным смотрителем и вообще надзору за правильною торговлею на базарных площадях. – 1874. – 57 арк.
35. ДААРК, ф. 26 : Канцелярія Таврійського губернатора, оп. 1, спр. 24158 : О назначении члена Симферопольской думы для наблюдения за правилами торговли на базарной площади. – 1861. – 6 арк.
36. Там само, спр. 25249 : По циркуляру МВД о предоставлении земским учреждениям права участия в надзоре за правильным производством торговли и промыслов. – 1869. – 24 арк.
37. Там само, арк. 1.
38. Там само, спр. 20928 : О составлении проекта о правильном расположении балаганов на базарной площади и об очищении на оной разных нечистот. – 1856. – 17 арк.
39. Обязательные постановления об ограничении времени оптовой покупки жизненных продуктов в г. Алуште, изданные Таврическим губернатором по разъяснению МВД от 7 января 1894 г. // ТГВ. – 1907. – № 43. – 5 июня. – С. 181.
40. ДААРК, ф. 455 : Керч-Єнікольська управа, оп. 1, спр. 958 : О пресечении в г. Керчи кулачества. – 1881. – 73 арк.

Серова Е. Д. Внутренняя торговля в Крыму во второй половине XIX – начале XX вв.: вопросы организации и контроля / Е. Д. Серова // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Исторические науки». – 2012. – Т. 25 (64), № 2. – С. 195–203.

Рассматриваются вопросы организации функционирования объектов постоянной торговли на полуострове. Охарактеризовано законодательство Российской империи, а также постановления органов местного управления, регламентирующие предпринимательскую деятельность в Крыму во второй половине XIX – начале XX вв. Исследован механизм контролирования торгового процесса в городах полуострова.

Ключевые слова: Крым, внутренняя торговля, торговое законодательство, организация предпринимательской деятельности, контролирование торгового процесса

Sierova K. D. Domestic trade in the Crimea during the second half of XIX – at the beginning of XX centuries: organization and control / K. D. Sierova // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Historical Science. – 2012. – Vol. 25 (64), No 2. – P. 195–203.

Effective operation of internal trade, like any system, independent of the mechanism of coordinated work organization and control of the sales process.

Despite the active modernization of the legislation of the Russian Empire in the second half of the XIX century, special system of commercial law did not exist. There were only a few trade laws.

Legislative provisions of the trading process are contained in the numerous laws of the Russian Empire. Among them «The commercial charter», «The credit charter», «The charter of trading justice» and others.

One of the main instruments of commercial law at the end of XIX century was «The position of the state tax on trade» June 8, 1898.

The activities of commercial and industrial facilities, as well as self-employed, it becomes subject to this law. It will significantly increase taxes for the treasury.

The legislation of the Russian Empire set the overall direction of the trading areas of the state. The direct sales organization and regulation of the process involved in local government, the police and the Exchequer of province.

Dumas and councils were obliged to contribute to the development of local trade and industry, to establish markets and bazaars, to support credit institutions, to provide an overview of the correct merchandise.

The city dumas and council determined rules and procedures for the operation of trade in a particular city.

The institutional mechanism of domestic trade in the Crimea consisted of several levels. The state level defined the general vector of development of trade and economic activity. The local level set the main features and coordinates the functioning of trade in a particular place: in the city, in township, in village.

In this way, the organizational and control system is balanced served as control of the sales process in the Crimea during the second half of XIX – early XX centuries.

Keywords: Crimea, internal trade, trade legislation, the organization of business, control of the trading process.

Поступила в редакцию 01.11.2012 г.